

Jerzy Machnacz

ESGA – Edyty Stein dzieła wszystkie

Wrocławski Przegląd Teologiczny 16/2, 207-223

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. JERZY MACHNACZ

ESGA – EDYTY STEIN DZIEŁA WSZYSTKIE. RYS HISTORYCZNO-MERYTORYCZNY.

Niniejszy artykuł koncentruje się w pierwszej części na rekonstrukcji wydarzeń związanych z Archivum Carmelitanum Edith Stein, którego kierownictwo postawiło sobie między innymi za cel wydanie dzieł Edyty Stein (ESW). W drugiej części zostanie krótko przedstawiona treść poszczególnych tomów krytycznego wydania dzieł wszystkich Edyty Stein (ESGA), podjętego przez Międzynarodowy Instytut Edyty Stein z Würzburga, ze szczególnym uwzględnieniem wprowadzeń, umożliwiających zainteresowanym życiem i dziełem Edyty Stein profesjonalne podejście do pracy naukowej.

Przybliżenie historii wydania dzieł wszystkich Edyty Stein należy rozpocząć od przypomnienia faktów z ostatniej fazy jej życia. Po przejściu władzy w Niemczech przez Hitlera życie obywateli pochodzenia żydowskiego, jak i innych grup, znalazło się w niebezpieczeństwie, dlatego duża część z nich zdecydowała się na emigrację. Aby nie narażać siostr na represje ze strony władz nazistowskich Edyta Stein, w klasztorze: siostra Benedykta od Krzyża, opuściła 31 grudnia 1938 roku Karmel w Kolonii i udała się do karmelu w Echt, znajdującego się w Holandii. Jest oczywistym, że zabrała ze sobą to, co było konieczne i możliwe, liczne prace pozostające w rękopisie, czy maszynopisie.

2 sierpnia 1942 roku s. Benedykta od Krzyża została aresztowana przez gestapo i deportowana do hitlerowskiego obozu koncentracyjnego w Auschwitz, gdzie została zamordowana 9 sierpnia.

Ze względu na niebezpieczeństwo bombardowań alianckich mieszkańcy Echt, w tym i karmelitanki, zostali ewakuowani. Siostry zabrały ze sobą to,

co pozostało po s. Benedykcie od Krzyża. Jej puścizna znalazła się w roku 1945 w Archiwum Husserla, zorganizowanym i prowadzonym przez franciszkanina Hermana von Breda. On to zlecił, pracującej u niego archiwistce Lucy Gerber, zbadać i uporządkować dostarczone materiały¹.

Prowincjalat karmelitanek w Holandii utworzył Archivum Carmelitanum Edith Stein i zlecił jego pierwszemu dyrektorowi o. Romaeusowi Leuven OCD, który znał osobiście Edytę Stein, wydanie jej dzieł (Edith Stein Werke – ESW). W roku 1955 Archiwum Edyty Stein zostało przeniesione do własnych pomieszczeń w Leuven, następnie przetransportowane do Brukseli, w Belgii².

Wydawanie dzieł Edyty Stein rozpoczęto od opublikowania w roku 1950, jako pierwszego tomu, jej największego dzieła o charakterze religijnym *Kreuzswissenschaft. Studie über Joannes a Cruce*, w wydawnictwie Nauwelaerts z Leuven. W tym samym roku ukazała się, jako tom 2, najważniejsza praca filozoficzna Edyty Stein, *Endliches und ewiges Sein. Versuch eines Aufstiegs zum Sinn des Sein*, w której opublikowaniu uczestniczyło już wydawnictwo Herdera z Freiburga w Niemczech. Oto kolejne tomy:

Tom 3. *Des hl. Thomas von Aquino – Untersuchungen über die Wahrheit (Quaestiones disputatae de veritate)*, część I: kwestie 1 – 13, Nauwelaerts – Leuven i Herder – Freiburg 1952.

Tom 4. *Des hl. Thomas von Aquino – Untersuchungen über die Wahrheit (Quaestiones disputatae de veritate)*, część II: kwestie 14 - 29, Nauwelaerts – Leuven i Herder – Freiburg 1955.

Tom 5. *Die Frau. Ihre Aufgabe nach Natur und Gnade*, Nauwelaerts – Leuven i Herder – Freiburg 1959.

Tom 6. *Welt und Person. Beitrag zum christlichen Wahrheitsstreben*, Nauwelaerts – Leuven i Herder – Freiburg 1962.

Tom 7. *Aus dem Leben einer jüdischen Familie. Das Leben Edith Stein: Kindheit und Jugend*, Nauwelaerts – Leuven i Herder – Freiburg 1965.

Tom 8. *Selbstbildnis in Briefen*: część I: 1916-1934, De Maas en Walter – Druten i Herder – Freiburg 1976.

Tom 9. *Selbstbildnis in Briefen*: część II: 1934-1942, De Maas en Walter – Druten i Herder – Freiburg 1977.

Tom 10. *Heil im Unheil. Das Leben Edith Steins: Reife und Vollendung*, De Maas en Walter – Druten i Herder – Freiburg 1983. Jest to tłumaczenie pracy R. Leuven OCD, *Mijn weg naar de waarheit*, De Maas en Walter – Druten 1980, stawiającej sobie za cel dokończenie, na podstawie źródłowych materiałów, autobiografii Edyty Stein.

¹ Por. S. Mödersheim, *Husserls Nachlaß und seine Erschließung*, w: *Edmund Husserl und die phänomenologische Bewegung. Zeugnisse in Text und Bild*, red. H. R. Sepp, Freiburg 1988, s. 103 – 115; M. A. Neyer OCD, *Einleitung*, w: *ESGA 1*, s. X – XVI.

² Por. M. Linssen OCD, *Arbeitsbericht über die Edition der Werke Edith Stein durch das „Archivum Carmelitanum Edith Stein“*, w: *Edith Stein – Leben. Philosophie. Vollendung*, red. L. Elders SVD, Würzburg 1990, s. 291 – 294.

Tom 11. *Verborgenes Leben. Hagiographische Essays, Meditationen, geistliche Texte*, De Maas en Walter – Druten i Herder – Freiburg 1987.

Tom 12. *Ganzheitliches Leben. Schriften zur religiösen Bildung*, Herder – Freiburg 1990.

Tom 13. *Einführung in die Philosophie*, Herder – Freiburg 1991.

Tom 14. *Briefe an Roman Ingarden 1917 - 1938*, Herder – Freiburg 1991.

Tom 15. *Erkenntnis und Glaube*, Herder – Freiburg 1993.

Tom 16. *Der Aufbau der menschlichen Person*, Herder – Freiburg 1994.

Tom 17. *Was ist der Mensch? Eine theologische Anthropologie*, Herder – Freiburg 1994.

Tom 18. *Potenz und Akt. Studien zu einer Philosophie des Seins*, Herder – Freiburg 1998.

W roku 1984 przewieziono Archiwum z Brukseli do karmelu w Geleen, w Holandii, a kiedy karmel został rozwiązany przekazano je do karmelu w Würzburgu.

Wielką zasługą Archivum Carmelitanum Edith Stein, konkretnie: L. Gerber, R. Leuvena OCD i M. Linssena OCD, ściśle współpracujących z holenderską i niemiecką prowincją Karmelitanek Bosych, jest zorganizowanie archiwum, uporządkowanie i stopniowe wydawanie puścizny Edyty Stein – s. Teresy Benedykty od Krzyża, co przyczyniło się w znacznym stopniu do poznania przez szeroki krąg czytelników jej życia i dzieła. Ze względu na ciągle pozyskiwane materiały, jak i możliwości krytycznego opracowania posiadanych materiałów ESW nie spełniało wymogów stawianych współczesnym badaniom naukowym.

W marcu 2000 roku powstała myśl założenia w Würzburgu Instytutu Edyty Stein, który ze względu na współpracowników z różnych krajów i międzynarodowe plany przyjął nazwę Internationales Edith Stein Institut Würzburg, którego pierwszym dyrektorem został M. Linssen OCD. Zadanie statutowe Instytutu sformułowano ogólnie, winno polegać na wspieraniu nauki i badań, kształcenia i wychowania, sztuki, kultury i religii w odniesieniu do Edyty Stein – Benedykty od Krzyża OCD. Ogólne sformułowanie konkretyzuje się w tym, że Instytut:

- utworzył naukową bibliotekę do której integrował Archivum Carmelitanum Edith Stein,
- podjął się wydania dzieł wszystkich Edyty Stein: Edith Stein Gesamtausgabe – ESGA, przy współpracy z wydawnictwem Herdera z Freiburga,
- wspiera badaczy w przygotowaniu naukowych prac i ich publikacji dotyczących życia, osoby, dzieła i środowiska Edyty Stein,
- stwarza zainteresowanym życiem i dziełem Edyty Stein możliwości badań naukowych³.

³ Por. M. Linssen OCD, *Die Geschichte des „Internationalen Edith Stein Instituts Würzburg“*, w: *Edith Stein – Themen. Bezüge. Dokumente*, red. B. Beckmann, H.-B. Gerl-Falkovitz, Würzburg 2003, s. 269 – 271.

M. Linssen zmarł niespodziewanie 23 maja 2005 roku, 8 czerwca 2005 zmarła L. Gelber. Nowym dyrektorem Instytutu został K. Mass OCD.

Instytut, jako wydawca, zaplanowanego początkowo na 25 tomów wydania dzieł wszystkich Edyty Stein, pozyskał dla naukowej opieki nad przedsięwzięciem H.-B. Gerl-Falkovitz, kierowniczkę katedry filozofii religii na Uniwersytecie Technicznym w Dreźnie, doskonałą znawczynię życia i dzieła Edyty Stein. Ona podzieliła dorobek Stein na odpowiednie bloki tematyczne i zaprosiła do współpracy znakomitych uczonych z Niemiec i Włoch, którzy przejęli odpowiedzialność za napisanie wprowadzenia i za krytyczne opracowanie poszczególnych tomów. Według podziału Gerl-Falkovitz zostaną teraz omówione poszczególne tomy⁴.

A. PISMA BIOGRAFICZNE

ESGA 1: *Aus dem Leben einer jüdischen Familie und weitere autobiographische Beiträge*, opracowanie i wprowadzenie M. A. Neyer, przypisy i drzewo genealogiczne H.-B. Gerl-Falkovitz, 2002, s. 412, (LJF).

Wiemy, że Edyta Stein rozpoczęła pisanie tej sagi rodzinnej we Wrocławiu 21 września 1933 roku, kontynuowała pisanie w karmelu z Kolonii, z przerwą od roku 1935, kiedy otrzymała polecenie przygotowania do druku *Potenz und Akt* i w karmelu w Echt. Ma to być przede wszystkim świadectwo tego, co jako „dziecko żydowskiej rodziny poznała w żydowskim środowisku”, stara się przybliżyć społeczeństwu codzienne życie Żydów, o który jego większość, ze względów politycznych, społecznych i religijnych nie miała większego pojęcia.

Manuskrypt kończy się na roku 1916, chociaż Stein opowiada miejscami i o wydarzeniach późniejszych. Czytamy w tych wspomnieniach o tym, co – dla większości współczesnych – wdaje się być czymś zupełnie normalnym: o załamaniu się wychowania religijnego w domu rodzinnym, o utracie wiary przodków, o wielkiej inteligencji i jeszcze większych ambicjach nabudowanych na poglądzie na świat bez życiodajnych podstaw, dlatego wiodącym ku rozczarowaniu, depresji, zagubieniu siebie.

Neyer, karmelitanka, która poświęciła swoje życie badaniu dziejów życia i dzieła Stein, posiadająca niesamowitą wiedzę, opracowała to dzieło Stein na nowo i dołączyła do niego inne, związane z życiem Stein, pisma: zyciorys z roku 1916, wiersz z roku 1920, tekst ofiarowania siebie z roku 1939, testament i modlitwę z roku 1939 oraz na zakończenie: zapiski Erny Biberstein, zd. Stein i drzewo genealogiczne Steinów sporządzone przez Gerl-Falkovitz.

⁴ Jako uzupełnienie por. I. J. Adamska OCD, *Geneza i zasadnicza treść dzieł Edyty Stein w ujęciu chronologicznym*, w: <http://www.karmel.pl/hagiografia/stein>.

ESGA 2: *Selbstbildnis in Briefen I (1916 – 1933)*, wprowadzenie H.-B. Gerl-Falkovitz, opracowanie i uwagi M. A. Neyer, 2000, s. 320, (SBB I).

Podział na dwa tomy został dokonany ze względu na ilość listów, za datę przełomową przyjęto wstąpienie Edyty Stein do karmelu.

We wprowadzeniu do ESW VIII R. Leuven napisał, że prawdziwe życie człowieka zawiera się w jego listach. Listy „zdradzają” życie wewnętrzne piszącego, jego stosunek do osób mu bliższych i dalszych, do wydarzeń, w których uczestniczył i które go dotknęły. Zbiór listów daje duchowy portret piszącego.

Stein jawi się w swoich listach jako kobieta prostolinijna, do głębi uczciwa, wierna sobie i najbliższym, zdolna i inteligentna, a przy tym krytyczna i nawiedzana przez wątpliwości. Opublikowane listy wprawdzie nie wnoszą nic rewolucyjnego do jej obrazu, staje się on jednak bardziej wyraźny.

Wydawcy ESW VIII i IX zdawali sobie sprawę z braków swego wydania. Dlatego też Gerl-Falkovitz poczyniła wszelkie możliwe starania, aby opublikować wszystkie dostępne listy napisane przez Stein jak i – w tym jest nowość – pisane do niej. Trzeba tutaj podkreślić zasługi T. M. Drügemöller, współnowicjuski Stein, która – później razem z M. A. Neyer – zaczęła gromadzić wszystko, co było związane z życiem i działalnością Stein i tym samym dała podstawy do założenia Edith-Stein-Archiv przy karmelu w Kolonii.

Listy skłaniają do zamyślenia nad sensem życia człowieka. W przypadku Ed. Stein „wiara nie jest wielką funkcją Ja, ona jest dla niej – daleko od dzisiejszej pokusy samopotwierdzenia – wyzwajającym posłuszeństwem” – pisze Gerl-Falkovitz.

ESGA 3: *Selbstbildnis in Briefen II (1933–1942)*, wprowadzenie H.-B. Gerl-Falkovitz, opracowanie i uwagi M. A. Neyer, 2000, s. 614, (SBB II).

W tym tomie zostały zamieszczone liczne dokumenty znalezione, bądź pozyskane w ostatnich latach, nie tylko listy pisane przez Stein, lecz również adresowane do niej oraz dokumenty bezpośrednio związane z jej osobą, bądź osobą jej siostry Róży. Nowość w stosunku do wcześniejszych wydań stanowią również liczne i obszernie przypisy, ułatwiające czytelnikowi identyfikacje pojawiających się osób i przyporządkowanie sytuacji do całości życia i twórczości Stein.

W większości są to listy pisane z karmelu. Nie tylko między wierszami można wyczytać radość Stein z możliwości życia w duchu św. Teresy Wielkiej i św. Jana od Krzyża. Wyczytać można również narastający strach, bojaźń wywołwaną rozwojem sytuacji politycznej i społecznej w Niemczech. Aby nie narażać sióstr, aby ratować własne życie musi opuścić Kolonię i udać się do karmelu w Echt w Holandii, czyni starania o wyjazd do Szwajcarii, jednocześnie zdaje sobie sprawę, że nikt w Niemczech nie podejmie się opublikowania jej filozoficznego dzieła życia: Endliches und ewiges Sein, dlatego szuka możliwości przetłumaczenia i publikacji w USA, bądź w Holandii. Jesteśmy świadkami niszczenia kolejnych nadziei! Życie – jak mówią Niemcy – musi iść dalej? Tylko: dokąd?

Na podstawie tutaj opublikowanych dokumentów można odtworzyć drugą część życia Stein, jego pierwszą część opisała ona w powieści autobiograficznej: *Aus dem Leben einer jüdischen Familie*.

We wprowadzeniu /s. 9 – 13/ Gerl-Falkovitz pisze, że wydany tom listów osiąga punkt kulminacyjny w roku 1942. Znamy jaki był koniec życia tych ludzi, dlatego z przerażeniem czytamy, np.: w liście Ruth Kantorowicz z 19 lipca 1942 roku, pisanego na 14 dni przed aresztowaniem, w którym dziękuje za to, że do tej pory nie dostała się w ręce nazistów. Łzy pojawiają się w oczach, kiedy przeglądamy dokument pozwalający Edycie i Róży na wjazd do Szwajcarii, kiedy obie już od kilku dni nie żyły. Tego się nikt nie spodziewał, nikt się z tym nie liczył, jak szybko i jak brutalnie nadejdzie koniec.

Wejście na szczyt góry jest zejściem do otchłani! Kto jednak potrafi żyć rzeczywistością ducha, ten wie, że w takich chwilach nadzieja, wiara i miłość płynące z ludzkiego pocieszenia bazują na Dobrej Nowinie, a ta jest pociechą samego Jezusa Chrystusa.

ESGA 4: *Selbstbildnis in Briefen III, Briefe an Roman Ingarden*, wprowadzenie H.-B. Gerl-Falkovitz, opracowanie i uwagi M. A. Neyer oraz E. Avé-Lallemant, 2001, s. 248, (SBB III/BRI).

Listy do Ingardena zostały odłączone od pozostałych z tego względu, że on był dla niej nie tylko kolegą z lat studiów, lecz przyjacielem. Listy Stein świadczą o głębokiej i długiej przyjaźni z Ingardenem. W tych listach jest ona w pełni sobą: kobietą przeżywającą na drodze do samej siebie wzloty i załamania duchowe. Dlatego też we wprowadzeniu Gerl-Falkovitz pyta: na ile nam wolno wnikać w listy, które mają tak osobisty charakter? Opowiadają one również o życiu intelektualnym Mistrza, Ed. Husserla i osób wokół niego zgromadzonych, tworzących tzw. krąg getyński, będący niczym innym jak pierwszym Towarzystwem Fenomenologicznym.

Wprowadzenie /s. 9 – 25/ Gerl-Falkovitz dzieli się na: 1/ Dlaczego wczytywać się w cudze listy?, 2/ Rozkwitnąć w przyjaźni i pozwolić się oswoić, 3/ Mistrzostwo myśli: Edmund Husserl, 4/ Krąg getyński, 5/ Filozof Roman Ingarden, 6/ „Wymiana listów, która nie jest tylko wymianą...”, 7/ Czy wiara jest z filozofią, czy przeciw filozofii?

B. PISMA FILOZOFICZNE

Dział I: Wczesna fenomenologia (do roku 1925)

ESGA 5: *Zum Problem der Einfühlung. Anhang Notizen aus der Göttinger Zeit*, wprowadzenie i opracowanie H. R. Sepp, 2006, s. 320, (PE). Tom znajduje się, mimo zapowiedzi wydawniczych, w przygotowaniu.

ESGA 6: *Beiträge zur philosophischen Begründung der Psychologie und der Geisteswissenschaften: Psychische Kausalität, Individuum und Gemeinschaft*, wprowadzenie i opracowanie H.-B. Gerl-Falkovitz, 2006, s. 283, (PK, IG). Tom znajduje się, mimo zapowiedzi wydawniczych, w przygotowaniu.

ESGA 7: *Eine Untersuchung über den Staat*, wprowadzenie i opracowanie I. Riedel-Spangenberg, 2007, s. 123, (US).

I. Riedel-Spangenberg pisze we wprowadzeniu: „Na tle dzisiejszego multimedialnego i multireligijnego społeczeństwa jej [Stein – JM] analizy posiadają duże znaczenie nie tylko dla państwa niemieckiego, lecz dla całej wspólnoty państw europejskich, w zglobalizowanym kontekście, dla całej ludzkości, ponieważ one uświadamiają, że państwo, lub związek państw nie może istnieć bez ufundowania na wartościach” /s. XXVI/. Nie może zatem istnieć państwo neutralne względem wartości. Praca została opublikowana w Jahrbuch 1925, s. 1 – 123, ale nie znalazła oddźwięku u współczesnych Stein, w naszych dniach nie budzi większego zainteresowania. Dlaczego Stein ją napisała? W jednym z listów do Ingardena pisze o sobie: „Moje prace są zawsze odbiciem tylko tego, co mnie zajmuje w życiu, ponieważ jestem tak skonstruowana, że muszę wszystko zreflektować”. Wiadomo, że Stein angażowała się w sprawy polityczne i społeczne: w roku 1918 wstąpiła do Niemieckiej Partii Demokratycznej /DDP/. Jako działaczka musiała dla samej siebie zreflektować: a/ swój nacjonalno – liberalny stosunek do państwa i b/ podstawy swojego pruskiego patriotyzmu.

We wprowadzeniu /s. IX – XXVI/ poruszono następujące punkty: 1/ Nieznane dzieło, 2/ Studia, kontekst naukowy i doświadczenia polityczne we Wrocławiu i Getyndze, 3/ Wyzwanie polityczne, 4/ Budowa i tematyka studium, 5/ Zasadnicze myśli, 6/ Krytyczna recepcja dzieła.

ESGA 8: *Einführung in die Philosophie, Anhang: Aufsätze aus der Assistentenzeit bei Husserl*, wprowadzenie i opracowanie C. M. Wulf, 2004, s. 280, (EPh).

Stein w tej pracy, we wprowadzeniu, ukazuje zadania filozofii i jej metodę. W pierwszej części przedstawia problemy dotyczące filozofii przyrody, w drugiej części – subiektywności. Można powiedzieć, że punkt ciężkości tej pracy stanowi rozwinięcie własnego stanowiska teoriopoznawczego, w którym ona odchodzi od stanowiska Ed. Husserla i zbliża się do poglądów M. Schelera oraz ukazanie koncepcji osoby, w której skłania się do arystotelesowskiego modelu, że człowiek jednoczy w sobie byt fizyczny, psychiczny i duchowy.

We własnej świadomości otwiera się dla Stein przejście z płaszczyzny transcendentnej na płaszczyznę ontologiczną i osiągnięcie konkretnego, własnego bytu. To przejście jest możliwe, ponieważ świadomość nie jest konstytuowana przez czyste Ja, lecz jest zawsze świadomością osoby, bytu psychofizycznego.

Należy przyjąć, że praca pisana była przez dłuższy czas z myślą o działalności akademickiej i została zakończona przed konwersją.

Cl. M. Wulf we wprowadzeniu /s. IX – XLIV/ wskazuje miejsce i znaczenie tej pracy w dorobku Stein oraz przybliża warsztat naukowy, z którego w niej korzystała.

Dział 2: Fenomenologia i ontologia (lata 1926–1937)

ESGA 9: *Beiträge zur Phänomenologie und Ontologie*, 2006, s. 180, (BPhO). Tom znajduje się, mimo zapowiedzi wydawniczych, w przygotowaniu.

ESGA 10: *Potenz und Akt*, wprowadzenie i opracowanie H. R. Sepp, 2005, s. 320, (PA).

Po tłumaczeniu Tomasza z Akwinu *De veritate* i po konfrontacji filozofii Tomaszowej z fenomenologią w artykule z okazji urodzin Ed. Husserla, przyszedł czas na pokazanie rzeczowych podstaw myśli św. Tomasza z Akwinu w perspektywie fenomenologicznej. Ukończona w 1931 roku praca miał stanowić podstawę kolejnej próby habilitacji, tym razem we Freiburgu. Próba się nie powiodła i z tego względu stanowi ona swoistego rodzaju cezurę w życiu Stein: jest pożegnaniem z myślą o karierze uniwersyteckiej i wejściem w intensywne studium zgłębiania myśli Akwinaty. Podstawy jego systemu Stein dostrzega w koncepcji możności i aktu, w rozumieniu /istnienia/ bytu realnego, posiadającego stronę potencjalną i aktualną.

Sepp we wprowadzeniu /s. XI – XXVII/ rekonstruuje historię powstania pracy, przybliża jej zasadniczą problematykę i jej układ w wydaniu, opracowanym na podstawie dwóch zachowanych maszynopisów: pierwszego – w zbiorach Conrad-Martius, znajdujących się w Bawarskiej Bibliotece Państwowej oraz drugiego – w zbiorach pułcizny Stein, będących w archiwum karmelu w Kolonii.

ESGA 11: *Endliches und ewiges Sein I*, wprowadzenie i opracowanie A. U. Müller, 2008, s. 300, (EES I).

ESGA 12: *Endliches und ewiges Sein II. Anhänge: Die Seelenburg. Und: Martin Heidegger Existentialphilosophie*, wprowadzenie i opracowanie A. U. Müller, 2008, s. 252, (EES II).

Praca ta stanowi najważniejsze dzieło filozoficzne Stein. Nakreśliła w nim własną wizję filozofii chrześcijańskiej, osiągniętą w dyskusji z filozofią starożytną i średniowieczną, gdzie jej partnerami jest: Arystoteles, Augustyn, Tomasz z Akwinu, Duns Szkot, z filozofią nowożytną i najnowszą, gdzie „spiera się” z: I. Kantem i Ed. Husserlem, M. Heideggerem, M. Schelerem oraz z jej przyjaciółmi: A. Reinachem, H. Conrad-Martius.

Początkowym zamieraniem Stein było gruntowne przerobienie *Potenz und Akt*, powstało jednak zupełnie nowe dzieło, w którym zajmuje własne stanowisko wobec: a/ współczesnych jej badań myśli Tomasza z Akwinu, zwłaszcza prowadzonych przez M. Grabmanna i b/ rozmaitych nurtów w strumieniu fenome-

nologii: transcendentального – Husserla, egzystencjalnego – Heideggera, ontologicznego – Conrad-Martius. Punkt ciężkości analiz zostaje przeniesiony na rozumienie bytu, aby – w kontekście tego wszystkiego co istnieje – ukazać ontyczne miejsce człowieka. Sens czasowego istnienia człowieka można zrozumieć tylko w perspektywie sensu bytu wiecznego. Człowiek może siebie odnaleźć w swojej wiecznej, bytowej podstawie.

We wprowadzeniu /s. XII – XXXV/ Müller pokazuje, w jaki sposób doszło do napisania tego dzieła, jego rozmaite ujęcia i postaci, podstawowe myśli. Jego trwała wartość bazuje na dogłębnych analizach stosunku wiary do wiedzy, z tego też względu Jan Paweł II wymienił Stein w encyklice *Fides et ratio*. „Stosunek objawienia do rozumu, wiary do wiedzy określający współzycie ludzi religijnych i zsekularyzowanych, jest w takim samym stopniu o znaczeniu tak dla wierzących, jak i dla ‘religijnie niemuzykalnych’ ” /s. XXXIV/

C. Pisma z antropologii i pedagogiki

ESGA 13: *Die Frau. Fragestellungen und Reflexionen*, wprowadzenie S. Binggeli, opracowanie M. A. Neyer, 2000, s. 256, (F).

Teksty zebrane w tym tomie powstały w latach 1928 – 32, tematem przewodnim jest kobieta: na czym polega specyficzność bytu kobiety? Gdzie jest jej miejsce w życiu rodziny, społeczeństwa, kościoła? Jaką przyjąć koncepcję wychowania i kształcenia dziewcząt i kobiet, aby ona odpowiadała istocie kobiety i sytuacji społecznej? – są to pytania ważne w każdym czasie, dlatego nie można twierdzić, że teksty Stein zamieszczone w tym tomie mają w jej twórczości charakter drugorzędny. Oczywiście, trzeba zdawać sobie sprawę z ich czasowego, kulturowego uwarunkowania: nie ze wszystkimi myślami i propozycjami przedstawionymi przez Stein można się dzisiaj zgodzić. Faktem jest, że sytuacja społeczna wymusza zmianę obrazu i roli kobiety w życiu rodzinnym i społecznym i – tutaj trzeba zgodzić się ze Stein – zbawiennym lekarstwem na chorobę każdego czasu są ludzie o ukształtowanej osobowości. W każdym czasie należy kształcić osobowości, wychowywać ludzi z charakterem.

Binggeli we wstępie /s. IX – XXI/ wskazuje myśli przewodnie Stein na temat kobiety, wszystkie są nabudowane na antropologii. Do dalszych przemyśleń skłaniają jej: a/ symboliczne spojrzenie na kobietę, rzucające światło w tajemnicę jej istnienia, b/ analizy istoty kobiety prowadzone z perspektywy chrześcijańskiej, c/ rozumienie macierzyństwa jako podstawowego wyznacznik bytu kobiety, d/ podejście do pracy zawodowej kobiety jako środka aktualizacji własnej osobowości.

ESGA 14: *Der Aufbau der menschlichen Person. Vorlesungen zur philosophischen Anthropologie*, wprowadzenie i opracowanie B. Beckmann-Zöller, 2004, s. 228, (AMP).

Treść tego tomu można przedstawić w sposób następujący: człowiek jako istota obdarzona duchem, jest istotą wolną, dlatego odpowiada za swoje czyny i za kształt swego życia. Aby pokazać, na czym polega indywidualność i osobowy sposób istnienia człowieka, Stein korzysta z metody fenomenologicznego opisu: najpierw, patrząc niejako z zewnątrz, człowiek jest fizyczną, materialną bryłą /Körper/ wśród innych brył; następnie, na drugim miejscu, analizuje ona istotę bytu ożywionego, czyli: będącego ciałem /Leib/; w trzecim kroku pojawia się – mówiąc językiem arystotelesowsko-tomistycznym – dusza, a z nią bogactwo i głębia życia psychicznego; ostatni, najwyższy etap życia osoby ludzkiej stanowi: duch. Człowiek jest jednostką, której życie jest możliwe tylko w społeczności, w określonym czasie i na określonym terenie, w określonych warunkowania kulturowych. Człowiek jest istotą szukającą Boga.

Prezentowany tom stanowią wykłady Stein, jako ona wygłosiła w semestrze zimowym 1932 – 33 w Niemieckim Instytucie Naukowej Pedagogiki dla przyszłych nauczycielek i nauczycieli. Ukazuje w nich możliwe odpowiedzi na pytanie: kim jest człowiek?

Pedagogikę można uprawiać – w przekonaniu Stein – tylko na bazie filozoficznej i teologicznej wiedzy o człowieku. Wychowanie ma prowadzić człowieka ku samemu sobie. Słusznie można powiedzieć, że praca ta stanowi przyczynek do antropologii filozoficznej, rozumianej jako samodzielnej dyscypliny naukowej, za której twórców uchodzą: M. Scheler, A. Gehlen i H. Plessner.

Wprowadzenie /s. XVII – XXXIX/ Beckmann-Zöller składa się z następujących punktów: 1/ Człowiek jako osoba, 2/ Biograficzna lokalizacja dzieła, 3/ Sytuacja manuskryptu i historyczne uwagi, 4/ Antropologia filozoficzna w latach 20-tych i 30-tych, 5/Metoda fenomenologiczna i pedagogika, 6/ Przejście do antropologii teologicznej.

ESGA 15: *Was ist der Mensch? Theologische Anthropologie*, wprowadzenie i opracowanie B. Beckmann-Zöller, 2005, s. 256, (WIM).

Niniejszy tom stanowią planowane przez Stein wykłady z antropologii teologicznej, zamierzała je wygłosić w semestrze letnim roku 1933 w Niemieckim Instytucie Naukowej Pedagogiki. „Obraz człowieka naszej wiary” miał stanowić przeciwagę do obrazów człowieka wypracowanych przez różne filozofie, które to obrazy Stein kreśliła w semestrze zimowym.

Stein stara się stworzyć „antropologię dogmatyczną”, aby wyciągnąć z niej filozoficzne i teologiczne wnioski, mające zastosowanie w pedagogice katolickiej. Aby zbudować taką antropologię, a takie zadanie postawili sobie członkowie Instytutu, trzeba mieć najpierw przewodnie idee człowieka. Stein zamierza je wydobyć zwracając się ku całej rzeczywistości, włączając w to przedsięwzięcie wiedzę filozoficzną i teologiczną. W takiej perspektywie człowiek jest: istotą stworzoną, stanowiącą jedność ciała i duchowej duszy, żyjącą własnym, indywidualnym życiem w społeczności, obdarzoną rozumem i wolną wolą,

zdołną do przyjęcia łaski. Końcową część wykładów stanowi, niestety przerwana, dyskusja z modernizmem.

We wprowadzeniu /s. IX – XXXIV/ Beckmann-Zöller, porusza następujące punkty: 1/ Życie i działalność Stein na początku nacjonalistycznej dyktatury, 2/ Pedagogika katolicka, lub: człowiek w katolickiej nauce wiary, 3/ Człowiek w swej cielesno-duchowej jedności, 4/ Wolność – między naturą i łaską, 5/ Poznanie i wiara, 6/ Życie z siły nadprzyrodzonej: sakramenty, 7/ Uwagi dotyczące manuskryptu i źródeł.

ESGA 16: *Bildung und Entfaltung der Individualität. Beiträge zum christlichen Erziehungsauftrag*, wprowadzenie B. Beckmann, opracowanie M. A. Neyer oraz B. Beckmann, 2001, s. 216, (BEI).

Tytuł tomu: *Kształtowanie i rozwijanie indywidualności* – pochodzi od wydawcy i odpowiada intencjom pedagogiki w rozumieniu Stein, jako: kształcenia zewnętrznych celów i rozwijania wewnętrznych kryteriów. W pedagogice należy dążyć do całościowego kształtowania człowieka, umożliwiającego osiągnięcie mu pełni istnienia. „Pełnia istnienia” nie polega – według Stein – na samorzeczywistnieniu, rozumianym w sensie egoistycznego stylu życia, ani na skonstruowaniu siebie, rozumianym w sensie postmodernistycznego konstruktywizmu, lecz na zbliżaniu się do samego siebie, celem osiągnięcia ostatecznej tajemnicy, jaką jest każdy człowiek. Kształcenie dokonuje się w napięciu między ciałem i duchem człowieka, między ziemią i niebem, przy pomocy sił naturalnych i nadprzyrodzonych.

Filozofia Stein ma charakter osobisty i osobowy, to znaczy: jej prace są zasadniczo skoncentrowane na tajemnicy własnego istnienia. Życie i wydarzenia wokół niej dają jej materiał do filozoficznych przemyśleń, które ona stara się następnie urzeczywistnić we własnym życiu. W pracach o charakterze pedagogicznym „przedmiotem” namysłu jest drugi człowiek: wychowawca i wychowanek, aby zbliżanie się ku tajemnicy istnienia drugiego w niczym nie naruszyło jego niepowtarzalności i godności.

Prace zebrane w tym tomie, pochodzące z lat 1926 – 1935, zostały podzielone na bloki tematyczne: 1/ Podstawowe problemy pedagogiki, 2/ Chrześcijańskie zadanie kształcenia, 3/ Problematyka pedagogiki w okresie międzywojennym, 4/ Katolickie wykształcenie wyższe, 5/ Dodatek – zawierający notatki do tematów: osobowość i wspólnota, próba systematyzacji pedagogiki. Kształcenie młodzieży w świetle wiary katolickiej.

Wprowadzenie /s. IX – XXIX/ autorstwa Beckmann porusza tematy: 1/ Pedagogika we wznoszeniu się od przyrodzoności ku nadprzyrodzoności, 2/ Miejsce pedagogiki w życiu i filozofii Stein, 3/ Zadanie kształcenia i proces kształcenia, 4/ Wolność, jako moment konstytutywny w pedagogice, 5/ Kształtująca siła przykładu, 6/ Indywidualność i różnorodność w szkolnej rzeczywistości, 7/ Przeciw brakowi ducha w duchu czasów – pedagog w dyskusji światopoglądowej, 8/ Metateoria Stein i jej pedagogiczna teoria kształcenia.

D. PISMA Z MISTYKI I DUCHOWOŚCI

Dział 1: Fenomenologia i mistyka

ESGA 17: *Wege der Gotteserkenntnis. Studie zu Dionysius Areopagita und Übersetzung seiner Werke, wprowadzenie i opracowanie B. Beckmann oraz V. Ranff, 2003, s. 320, (WGE).*

Tłumaczenie, a następnie studia i rozprawy o Dionizym Areopagicie, są dla Stein podstawą do dyskusji z ojcem mistyki Zachodu, w której odsłaniają się możliwości i granice spotkania człowieka z Bogiem, a następnie przekazania interpersonalnych treści takiego spotkania. Tylko mistyk, człowiek przeżywający spotkanie z Bogiem, jest w stanie coś o takim spotkaniu powiedzieć, zakładając, że on „pozwala” Bogu być, takim jakim On jest, tym samym, nie poddaje Go żadnej redukcji. Dlatego też bardzo często mową mistyka jest milczenie, lub negacja: gdyż Bóg, będąc w świetle, nie jest z tego świata. Wszelka mowa człowieka o Bogu bazuje na mówieniu Boga do człowieka: to Bóg daje się człowiekowi poznać.

Praca Stein o teologii mistycznej Dionizego jest – jak i pozostałe – odbiciem charakteru Stein, to znaczy: jej refleksją nad własnym, osobistym życiem w duchu karmelu. Stein zdaje sobie sprawę, że wiara jest darem, że w akcie darowania i w akcie bycia obdarowywanym spotykają się boska i ludzka wolność.

Mamy tutaj dwa wprowadzenia, pierwsze, napisane przez Beckmann /s. 2 – 21/ dotyczy studium Stein teologii symbolicznej Dionizego i jej rzeczowych założeń; drugie, autorstwa Ranff /s. 78 – 84/ poprzedzające tłumaczenia Stein, wskazuje na: 1/ znaczenie dzieł Dionizego Areopagity, 2/ stan badań jego pism w latach dwudziestych XX wieku i ich recepcji przez Stein oraz 3/ miejsce wyśiłków translatorskich Stein w kontekście innych niemieckich tłumaczeń.

ESGA 18: *Kreuzeswissenschaft. Studie über Johannes vom Kreuz, wprowadzenie i opracowanie U. Dobhan, 2003, s. 306, (KW).*

Ukoronowaniem prac teologicznych Stein jest rozprawa *Wiedza krzyża*, precyzująca w podtytule, że jest to *Studium o Janie od Krzyża*. Nie jest to jednak ani biografia, opis życia świętego, ani teologiczna interpretacja jego nauki o krzyżu, lecz próba ukazania na jego przykładzie jedności i bogactwa istoty osoby ludzkiej, ze szczególnym wydobyciem praw rządzących jej życiem duchowym. *Wiedza krzyża* jest zatem swoistego rodzaju antropologią teologiczną, dokładniej: antropologią krzyża.

Krzyż Jezusa Chrystusa jest przewartościowaniem wartości, znak śmierci staje się znakiem życia wiecznego. W krzyżu Jezusa życie człowieka otrzymuje inny sens, inny wymiar. Stein wyznaje w jednym z listów, że krzyż Jezusa wyzwolił ją od życia, które powaliło ją na kolana i dał jej siłę przyjęcia życia na nowo, z wdzięcznością, tak, że może mówić o ponownych narodzinach.

Edyta Stein – s. Teresa Benedykta od Krzyża, czyli: błogosławiona przez Krzyż, coraz bardziej doświadczała obecności Krzyża Jezusa Chrystusa we własnym życiu, aż do zupełnego z nim zjednoczenia w komorze gazowej hitlerowskiego obozu koncentracyjnego w Auschwitz.

Dobran we wstępie /s. XI – XXXVII/ stara się ustalić kiedy po raz pierwszy Stein spotkała się z dziełem Jana od Krzyża i jak wnikała w jego treść; próbuje odpowiedzieć na pytanie: czy jest to dzieło zakończone, czy przerwane przez aresztowanie i deportację? W końcowej części podziwia sztukę Stein tłumaczenia z hiszpańskiego na niemiecki poezji Jana od Krzyża. Sztuka nie polega na doskonałej znajomości języka, lecz na jego wyczuciu i zastosowaniu w opisie, na słownym uchwyceniu i pojęciowym oddaniu przeżywanej rzeczywistości.

Dział 2: Duchowość i rozważania

ESGA 19: *Geistliche Texte I*, wprowadzenie i opracowanie S. Binggeli, 2008, s. 304, (GT). Tom ukáže się w maju 2009, będzie poprzedzony wspólnym wprowadzeniem do tomu 19 i 20.

ESGA 20: *Geistliche Texte II*, wprowadzenie i opracowanie S. Binggeli, 2007, s. 432, (GT).

Stein, kiedy była nauczycielką w szkole dominikanek w Speyer i po wstąpieniu do karmelu, pisała nie tylko wielkie dzieła filozoficzne i teologiczne, nie tylko tłumaczyła na niemiecki z języków nowożytnych oraz greki i łaciny, lecz również pisała z różnych okazji osobiste refleksje, rozważania, modlitwy. Niektóre z nich zostały już opublikowane, większość jednak pozostaje w maszynopisie. Dokładne przeglądnięcie zawartości Archiwum Edyty Stein w Kolonii pozwoliło – po raz pierwszy – tego rodzaju teksty zebrać, sklasyfikować i opublikować w dwóch tomach pod tytułem: *Teksty duchowe*.

Zawartość 20 tomu została podzielona na bloki tematyczne: 1/Notatki osobiste i rekolekcje, 2/ Przemówienia i rozważania, 3/ Modlitwy i wiersze, 4/ Przedstawienia teatralne, 5/ Teksty liturgiczne.

E. TŁUMACZENIA

ESGA 21: *John Henry Newman, Die Idee der Universität*, wprowadzenie i opracowanie H.-B. Gerl-Falkovitz, 2004, s. 464, (IU).

„Jego całe życie nie jest niczym innym jak poszukiwaniem prawdy religijnej, które doprowadziło go z konieczności do Kościoła katolickiego” – tak pisze o J. H. Newmanie Stein w jednym z listów. Newman, wielki konwertyta angielski, doradca konwertytów i Stein, wielka konwertytka niemiecka – obojgu jest wspólne zmaganie o prawdę własnego istnienia.

Pracę nad tłumaczeniem dzieła Newmana Stein rozpoczęła w roku 1923, później, w latach 1928 – 33, sama będzie się zajmowała problematyką wychowania i kształcenia. Wydany tam pozwala zbadać, na ile myśli i idee Newmana znalazły odbicie w jej wykładach.

We wprowadzeniu Gerl-Falkovitz rekonstruuje, w jaki sposób doszło do tłumaczenia pism Newmana, przedstawia recepcje jego myśli w Niemczech oraz – co jest najbardziej cenne – pokazuje warsztat pracy Stein. Gerl-Falkovitz uważa przekład Stein za wzorcowy, pomnikowy, któremu po latach nic nie można zarzucić, podkreśla wierność tłumaczonemu słowu. W tym kontekście należy zwrócić uwagę na to, że Dobhan wychwalał u Stein, w jej przekładzie poezji św. Jana od Krzyża, zdolność wczucia w sytuację i jej swobodę opisu.

ESGA 22: *John Henry Newman, Briefe und Texte zur ersten Lebenshälfte (1801–1846)*, wprowadzenie i opracowanie H.-B. Gerl-Falkovitz, 2002, s. 276, (BTL).

Trzeba tutaj przywołać postaci: Dietricha von Hildebranda, zwanego „Gogo” i Ericha Przywary, należące do czołowych osobowości tzw. „wiosny katolickiej” w Niemczech. Hildebrand, uczeń Husserla, przeszedł na katolicyzm w roku 1914. To on pozyskał Stein, znał ją z Getyngi, do przetłumaczenia na niemiecki wielkiego konwertyty z Anglii. Natomiast Przywara przedstawił Stein zasadnicze idee tego tłumaczenia: nie miał to być przekład oddający jedynie sens, lecz bardzo rzeczowy, dosłowny, aż po zachowanie rytmicznej formy zdań i porządku słów. Stein doskonale rozumiała koncepcje Przywary. Tłumaczenie zostało opublikowane po raz pierwszy dopiero w roku 1928, w wydawnictwie prowadzonym przez Hildebranda.

Tłumaczenie tekstów Newmana wzmocnić duchowo konwertytkę i pozwolić jej wejść w „świat katolicki”.

Wprowadzenie /s. IX – XXVII/ Gerl-Falkovitz zawiera następujące punkty: 1/ O tłumacze Edycie Stein, 2/ Uciążliwa historia – recepcja Newmana w Niemczech lat 20-tych, 3/ Newman w ujęciu Knoepfler, Weigera i Guardianiego, 4/ Newmana w spojrzeniu Stein i Przywary, 5/ „Fenomen Przywary” na tle rozkwitu życia religijnego w latach 20-tych, 6/ Konwersja, 7/ Katolicki ruch akademików, 8/ Warunki odkrycia Newmana.

ESGA 23: *Thomas von Aquin, Questiones disputatae de veritate I*, wprowadzenie i opracowanie A. Speer oraz F. V. Tommasi, 2007, s. 475, (QDV I).

ESGA 24: *Thomas von Aquin, Questiones disputatae de veritate II, und andere Übersetzungen*, wprowadzenie i opracowanie A. Speer oraz F. V. Tommasi, 2007, s. 941, (QDV II).

„Powinno stać się dla wszystkich jasne, jak bardzo początkowa obcość, z jaką Edyta Stein przystępowała do myśli Tomasza z Akwinu, z upływem czasu przechodziła w pełne zaufanie, można nawet powiedzieć: w wirtuozyjne obcho-

dzenie się z jego myślą, narażając się nawet na niebezpieczeństwo stworzenia płaszczyzny projekcji własnych filozoficznych pytań interpretatorki. Krótko: jest oczywistym, do jakiego stopnia Tomaszowe myślenie stało się w tym czasie jej filozofią życia” /s. XIX/. To M. Grabmann i Er. Przywara mieli idee tłumaczenia klasycznych tekstów scholastycznych na współczesny język filozoficzny, aby ich zawartość przybliżyć większym kręgom zainteresowanych. Do tego pozyskali Edytę Stein, która zadanie to – zdaniem bardzo wielu – wykonała w sposób budzący uznanie.

Tłumaczenie ukazało się po raz pierwszy w latach 1931 – 32 w wydawnictwie Otto Borgmeyera, drugie wydanie przygotowała L. Gerber w ramach ESW II 1952; III 1955, trzecie – ESGA 23 i 24, jako wydanie krytyczne zostało sporządzone na podstawie: 1/ rękopisu Stein z jej osobistymi poprawkami, znalezionego w karmelu w Würzburgu, 2/ rękopisu odnalezionego w klasztorze dominikanek w Spirze, 3/ dokumentów udostępnionych przez Archiwum Edyty Stein przy karmelu w Kolonii.

Długie, pod względem historycznym i filozoficznym bardzo precyzyjne, niezmiernie informatywne wprowadzenie napisane przez Speera i Tomassiego /s. XI – XCIII/ zawiera następujące punkty: 1/ Stein i św. Tomasz z Akwinu – *meeting of the minds*, 2/ Tłumaczenie Stein *De veritate* – trudne zbliżenie, 3/ Kontekst historyczny: wiosna neoscholastyki, 4/ Tomasza *Quaestiones disputatae de veritate* – oryginał, 5/ Stein tłumaczy Tomasza z Akwinu – rzut oka na warsztat pracy, 6/Napięcie między poznaniem i bytem w pytaniu o prawdę: Stein interpretacja kwestii 1, 7/ Recepcja: tłumaczenie Stein pracy św. Tomasza z Akwinu w świetle recenzji i listów, 8/ Chronologia 1916 – 1937.

ESGA 25: Alexandre Koyré, Descartes und die Scholastik, wprowadzenie H.-B. Gerl-Falkowitz 2005, s. 223, (DS).

Obie znakomite uczennice Husserla: Jadwiga Conrad-Martius i Edyta Stein, spotkały się po raz pierwszy w domu Reinachów w sierpniu 1920 roku, jedna miała napisać wprowadzenie do fenomenologii, druga – przygotować puściznę fenomenologa z Getyngi do publikacji. Zawiązała się między nimi dozgonna, intelektualna i duchowa przyjaźń, nabudowana na wspólnym im: a/ duchu filozofowania, obie uprawiały tzw. fenomenologię ontologiczną, o nastawieniu realistycznym b/ żydowskim pochodzeniu, przedkowie obu wyznawali mozaizm oraz c/ religijnym poszukiwaniu sensu życia, obie przeszły na chrześcijaństwo. To w domu Conrad-Martius w Bergzabern przeżyła Stein noc odkrycia Prawdy, tak, że protestantka Conrad-Martius została – za pozwoleniem biskupa – matką chrzestną katoliczki Stein.

Razem przetłumaczyły dzieło Al. Koyré właśnie w Bergzabern w latach 1921 – 22, w czasie przeżywania głębokiego kryzysu duchowego, czekając – jak mówiła Conrad-Martius – na decyzję wejścia w Rzeczywistość chrześcijańską. Można postawić tezę, że zajmowanie się właśnie w tym czasie ideą Boga u Kartezjusza wpłynęło w jakimś stopniu na ich postawę życiową i dalszą twór-

czość filozoficzną: obie zwróciły się ku chrześcijaństwu i obie zainteresowały się filozofią arystotelesowską – tomistyczną. A Koyré ukazał bowiem innego Kartezjusza od tego, jakim przedstawiała go tradycja: głęboko zakorzonego w scholastyce, zwłaszcza w myśli Anzelma, Tomasza, Dunsza Szkota, Bonawentury i Suareza, którego dowodzenie absolutnego istnienia Ja oparta jest na swoistym „dowodzie” istnienia Boga.

We wprowadzeniu /s. VII – XXIX/ Gerl-Falkovitz omawia: 1/ Dotychczasową anonimowość tłumaczenia, 2/ Czas decyzji, lata 1921 – 22, 3/ Al. Koyré: życie i stosunek do Conrad-Martius i Stein, 4/ Koyré – jego interpretacja Kartezjusza, 5/ Postać wydanej pracy.

(Henri Brémond, *Heiligkeit und Theologie. Vom Carmel zu Kardinal Bérulles Lehre*, (ukaze się prawdopodobnie jako ESGA 26, s. 320.)

ZAKOŃCZENIE

Przedstawione wyżej wydanie dzieł wszystkich Edyty Stein oraz treść poszczególnych tomów ukazują:

1/ Niezwykle bogatą twórczość Stein. Warto zwrócić uwagę, że w latach 1916, od wydania pracy doktorskiej *O wczucie*, po rok 1942, w którym ukończyła pisanie *Wiedzy krzyża*, czyli w przeciągu 26 lat, jej dorobek literacki obejmuje 25 tomów.

2/ Budzącą podziw różnorodność i szerokość poruszanej tematyki, obejmującą teksty filozoficzne, teologiczne i czysto literackie, tłumaczenia, listy i rozważania dotyczące życia duchowego.

3/ Zainteresowania Stein skierowane ku szeroko rozumianej antropologii filozoficznej. Jej filozofia ma charakter osobisty i osobowy, a to znaczy, że wyniki własnych przemyśleń stara się wcielić w życie. U kolei zaś życie, czyli praktyka dostarcza jej materiału do kolejnych przemyśleń, do tworzenia teorii. Jeśli Stein prowadzi analizy bytu, czy społeczeństwa, to po to, aby na ich podstawie wydobyć i opisać istotę osoby ludzkiej, konkretnie: aby zrozumieć siebie Człowiek odnajduje siebie – według Stein – w Bogu, byt przygodny może w sobie samym odkryć istnienie bytu wiecznego.

4/ Połączenie praktyki z teorią najbardziej jest widoczne w jej pismach o charakterze mistycznym i pedagogicznym.

5/ Jej doskonałą znajomość języków: angielskiego, francuskiego, hiszpańskiego, greckiego, łaciny, pozwalającą jej na tłumaczenia na język niemiecki w duchu wymaganym przez wydawcę.

Edyta Stein znana jest szerszym kręgom społecznym jako męczennica z Auschwitz, literatura dotycząca jej życia i śmierci jest pokaźna⁵. Dzięki krytycznemu wydaniu jej dzieł wszystkich pojawia się możliwość rzetelnego zbadania jej twórczości pod kątem oryginalności i w dyskusji z innymi myślicielami, co pozwoli na dokładniejsze określenie jej miejsca w życiu filozoficznym i religijnym Europy w XX wieku.

ZUSAMMENFASSUNG

ESGA – Edith Stein Gesamtausgabe. Eine historische und meritorische Skizze

Im ersten Teil der Arbeit wird die Entstehungsgeschichte des Edith Stein Archivum Carmelitanum kurz dargestellt. Es hat die Werke /ESW/ der großen Karmelitin in achtzehn Bänden herausgegeben.

Im zweiten Teil wird über die Gründung des Edith Stein Institutes in Würzburg berichtet, sowie von seinen Zielen, Aufgaben und von der Herausgabe – unter wissenschaftlicher Mitarbeit von H.-B. Gerl-Falkovitz – der gesamten Schriften von Edith Stein /ESGA/. Einzelne Bänder – insgesamt fünfundzwanzig – werden kurz besprochen.

Thum. ks. Jerzy Machnacz

Słowa kluczowe / key words:

ESGA, Edyta Stein

ESGA, Edith Stein

⁵ B. W. Imhof, *Edith Steins philosophisch Entwicklung. Leben und Werk*, Basel – Boston 1987; A. U. Müller, M. A. Neyer, *Edith Stein. Das Leben einer ungewöhnlichen Frau. Biographie*, Zürich und Düsseldorf 1988; H.-B. Gerl, *Unerbittliches Licht. Edith Stein – Philosophie – Mystik – Leben*, Mainz 1991.